

O'qish savodxonligi

IV qism

2

novda
edutainment

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

U.B.Aydarova

O'qish savodxonligi

2-sinf

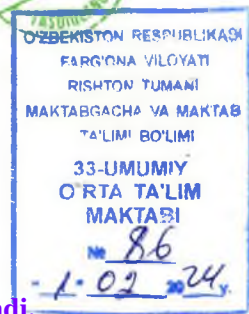
IV qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

Ta'limni rivojlantirish markazi huzuridagi ilmiy-metodik
kengash tomonidan tavsiya etilgan.

Toshkent – 2023

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

UO'K 808.545(075.3)

KBK 74.202.5ya72

A 38

U.B.Aydarova

O'qish savodxonligi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
2-sinfi uchun darslik. IV qism. / **U.B.Aydarova** – Toshkent:
"Novda Edutainment", 2023. – 80 b.

Taqrizchilar:

Sh.Y.Muslimova – Toshkent shahridagi 328-umumiy o'rta ta'lim maktabining
oliy toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi;

M.I.Xo'jayeva – Toshkent shahridagi 142-umumiy o'rta ta'lim maktabining
birinchi toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

ISBN 978-9943-9713-1-8

© U.B.Aydarova

© "Novda Edutainment", 2023

Shartli belgilar:

**Yodda
tuting**

**Guruh bo'lib
ishlang**

**Savollarga
javob bering**

**Izohli
lug'at**

**Diqqat bilan
o'qing**

Tinglang

Bu – qiziq!

**Topshiriqni
bajaring**

**Uyga
vazifa**

X bo'lim.

Bizning yordamchilar

Rasmda nimalarni ko'ryapsiz? Ularni bitta so'z bilan ifodalang.

Biz ularni yordamchilar deya olamizmi? Nima uchun? Siz yana qanday yordamchi elektr jihozlarini bilasiz?

Kompyuter – ajoyib qurilma. Uning yordamida hisoblash, rasmlar chizish, turli ma'lumotlarni to'plash va saqlash mumkin. Kompyuter ishlashi uchun unga dastur deb ataluvchi ko'rsatmalar to'plami o'rnatiladi.

Aqlli sichqoncha

Muazzam Ibrohimova

Yaqin o'tgan zamonda, bilmam qaysi tomonda, ahil bir xonadonda kompyuter bilan sichqoncha juda inoq yashashar ekan.

Ammo qahramonimiz boshqalarga o'xshamagani uchun ba'zan xafa bo'lib qolarkan.

– Nega men boshqa sichqonchalarga o'xshamayman, kompyuterjon? Men ham maza qilib sakrashni, shiringina pishloqni yeyishni xohlayman.

– Chunki sen aqlli sichqonchasan! – debdi kompyuter uning boshini silab.

– Aqlli bo'lgim kelmayapti. Men sichqoncha Jerriga o'xshasam deyman! Mushukcha Tomning adabini beradigan mittivoy bor-ku...

Kompyuter soniyalar ichida sichqonchani Jerriga o'xshatib qo'yibdi.

– Ana, bo'ldi... Bor, bir maza qilgin! Faqat unutma, dastur ikki soatga mo'ljallangan...

Sichqoncha stoldan sakrab tushib, raqsga tusha ketibdi. Umbaloq oshib yayrabdi. So'ng pishloq qidirishga tushibdi. Qarasa, burchakda, tagi taxtachali chiroyli temir ilgakda bir bo'lak pishloq turgan ekan.

– Qoyil!

U yugurib borib, mazali yegulikka tashlanibdi. Ammo uni olishga ulgurmabdi. Uzoqdan ko'ziga chiroyli ko'ringan temir qo'rqinchli ovoz chiqarib ustiga tusha boshlabdi. Kompyuter baqirib ogohlantirmaganida, belidan "g'arch" qisib qolar ekan. Bechora sichqoncha arang qochib qolibdi.

– Tavba! Jerri qanday qilib pishloq topadi? Kompyuter qo'yib bergan multfilmda bari boshqacha edi-ku!

Och qorin bilan sakrab bo'lmas ekan, sichqoncha tezda charchabdi. Kompyuterdan avvalgi holiga qaytarishni so'ramoqchi bo'lib turganida uni ko'rib qolgan Baroqvoy rosa quvlabdi.

Kompyuter qarasa, ahvol chatoq, stolga arang chiqib olgan sichqonchani shosha-pisha avvalgi holiga qaytaribdi. Hayron qolgan Baroqvoy esa uni bir-ikki hidlab "miyov", debdi-da, ortiga qaytib ketibdi.

– Yashasin! Men yana aqlli sichqonchaman, – deb sevingan mittivoy do'sti kompyuterga rahmat aytibdi.

Qissadan hissa shuki, tekin pishloq faqat multfilmda bo'ladi. Ana shunaqa!!!

1. Ertak nima haqida ekan?
2. Nega ertak qahramonlaridan biri ba'zan xafa bo'lib qolarkan?
3. Sichqoncha bilan qanday voqea yuz berdi?
4. Sichqoncha Baroqvoydan qanday qutulib qoldi?
5. Sizga ertakning qaysi qismi eng qiziq tuyuldi?
6. Ertakda qaysi multfilm qahramonlari tilga olingan?
7. Ertakdan qanday xulosa chiqardingiz?

umbaloq oshib – boshini yerga tirab,
orqasiga ag'darilib o'ynamoq

arang – mashaqqat bilan, zo'rg'a

chatoq – qiyin, mushkul, yaxshi emas

Voqealar ketma-ketligini hosil qiling.

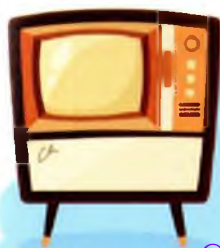
Dastlab yaratilgan kompyuterning uzunligi to'rtta avtobus uzunligiga teng bo'lgan. Ushbu kompyuter Buyuk Britaniyada yaratilgan.

Odamlar uzoq masofaga xabar berish usulini asrlar mobaynida orzu qilishgan. Aleksandr Bell telefonni ixtiro qildi va inson ovozini sim orqali uzatishga erishdi.

Televizor uyimizga butun dunyodan tasvir va tovushlarni olib kiradi. Ular ilgari lampali bo'lib, oq-qora ko'rinishda namoyish etgan. Keyinchalik rangli televizorlar paydo bo'ldi.

- Bu jihozlarning foydali va zararli tomonlarini gapirib bering.

I guruh**Kompyuter****II guruh****Televizor****III guruh****Telefon**

Topishmoqning javobini toping.

1. Ekrandagi mushukni
Sezib qolgach sasidan
Qochib ketolmadi, eh...
Dumchasining dastidan.
2. Olisdagi diydorni
Yaqin qiladi oson.
Dildan suhbat qurishga
Yaratar cheksiz imkon.
3. Yassi ekran, mustahkam,
Unda olam siri jam.
Faylni topolsang bas,
Ishga tushadi shovvoz.

Ertakni o'qing va mazmunini so'zlab bering.
Kompyuter va telefondan foydalanish
qoidalarini ishlab chiqing. Siz o'zingiz bu
qoidalarning qaysilariga amal qilasiz?

Bugun elektr quvvatisiz hayotni tasavvur qilib bo'lmaydi. Chunki uyimizdagi chiroqlar va ko'pgina jihozlar elektr quvvati yordamida ishlaydi.

Chiroqning uyi qayerda?

Dilfuza Shomalikova

Ayvonda buvisi bilan o'ynayotgan nabiralar chiroqni yoqib-o'chira boshladi.

- Kunduzi chiroqni yoqmaydi, – dedi buvisi.
- Qaranglar, hamma yoq yorug'.
- Quyosh kunduzning chirog'imi?
- Dono bolam, o'zing bilasan-da.

Agar chiroqni keraksiz narsaga kunduzi yoqaversang, u xafa bo'lib ketib qoladi. Keragida – kechqurun yoqish kerak.

- Ayting, qayerga ketadi?

– Uyiga-da, bolam.
– Uyi qayerda?
– Uyimi, senga aytsam katta-katta suv omborlarida.
– U suvning uyimasmi?
– Suvning ham uyi, chiroqning ham. O'sha katta to'g'onlardan elektr quvvati olinadi. U hammamizning uyimizni yoritadi. Tushundinglarmi?

Nodirbek yugurib borib oqayotgan suvni burab:

– Yana chiroq oqib ketmasin, – dedi buvisiga.

1. Hikoyadan qanday ma'lumotga ega bo'ldingiz?
2. Chiroqning uyi haqida nima deya olasiz?
3. Ayting-chi, nega chiroqlarni kunduzi o'chirib yurish kerak?
4. Hikoyadan olgan xulosangiz bilan o'rtoqlashing.

Elektrostansiyalar

Ko'chalar-u uylarimizni kecha-yu kunduz yorug' bo'lishi uchun elektrostansiyalar muntazam ishlab turadi. Ulardagi generatorlar yordamida elektr quvvati olinadi.

Elektrostansiyalar turli xil bo'ladi.

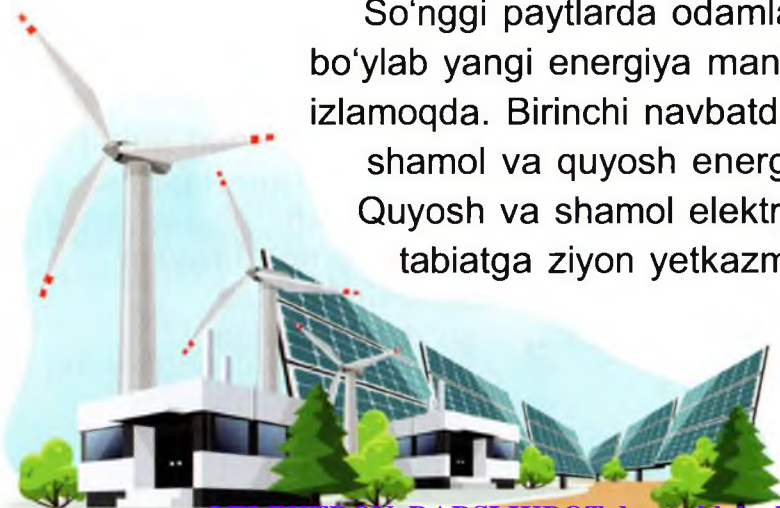

Elekt quvvati gidroelektrostansiyalarda (GES) suv harakati orqali olinadi. GESlar katta daryolarda qurilib, suv yo'li bir necha o'n metr balandlikda ko'tarilib to'siladi. Bu devor "to'g'on" deb ataladi.

Elektr quvvati yana issiqlik elektrostansiyalarida (IES) yoqilg'i yonishi hisobiga olinadi. Atom elektrostansiyalarida (AES) yadro yoqilg'isi evaziga olinadi.

So'nggi paytlarda odamlar dunyo bo'ylab yangi energiya manbalarini izlamoqda. Birinchi navbatda, bular – shamol va quyosh energiyalaridir. Quyosh va shamol elektrostansiyalari tabiatga ziyon yetkazmaydi.

Elektrostansiyalar haqida nimalarni bilib oldingiz?

- So'zlarni hosil qiling va energiya manbalarini bilib oling.

- To'g'ri va teskari o'qilishi bir xil bo'lgan so'zlar toping.

Kuchuk, katak,...

- Fikrni to'ldiring.

Bugun darsda menga ... qiziq bo'ldi.

Hikoyani o'qing. Shamol va quyosh manbalari haqida ma'lumot to'plang. Hikoyani elektrostansiyalar haqidagi bilimlaringiz bilan boyiting va qayta so'zlab berishga tayyorlaning.

Rasmda nimalarni ko'ryapsiz? Ularni bitta so'z bilan nima deymiz?

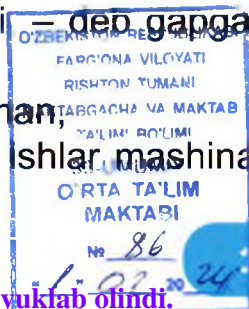
Qaysi transport turlarini bilasiz? Insonga ularning qanday foydasi tegadi?

Mashinalar odamlarga qanday yordam beradi?

Bir kuni mashinalar bahslashib qolibdi:

- Odamlar uchun eng kerakli mashina – menman, – debdi o't o'chirish mashinasi.
- Men yong'inlarni o'chirib, odamlarni qutqaraman. Agar vaqtida yetib kelib, yong'inni bartaraf qilmasam, hamma narsa yonib kul bo'ladi, – debdi.
- Men ham odamlarni qutqaraman, kimdir kasal bo'lib qolsa, darhol meni chaqirishadi – deb gapga aralashibdi tez yordam mashinasi.
- Men esa ichki ishlar mashinasiman, jinoyatchilarni tutaman, – debdi ichki ishlar mashinasi.

Keyin boshqa mashinalar ham birin-ketin gapirib ketishibdi:

- Men ham odamlarni olib yuraman, – debdi taksi mashinasi.
- Men esa bug‘doy o‘raman, – debdi kombayn.
- Men yer kovlab, uylar qurishga yordamlashaman, – debdi ekskavator.
- Men esa mahsulotlarni do‘konlarga tarqatib yuraman, – debdi yuk mashinasi.

Mashinalar ularning qaysi biri odamlar uchun eng kerakligini bilolmay, tortishib qolishibdi. Shunda suv quyish mashinasi:

- Kelinglar, buni svetofordan so‘raymiz, – debdi.
- Sizlarning hammangiz ham keraklisizlar, barchangiz odamlarga birdek yordam berasiz, – deb javob beribdi svetofor.

Shunday qilib, barcha mashinalarning odamlarga turli ishlarda yordami tegar ekan.

(“Kichkintoylar ensiklopediyasi ertaklarda” kitobidan)

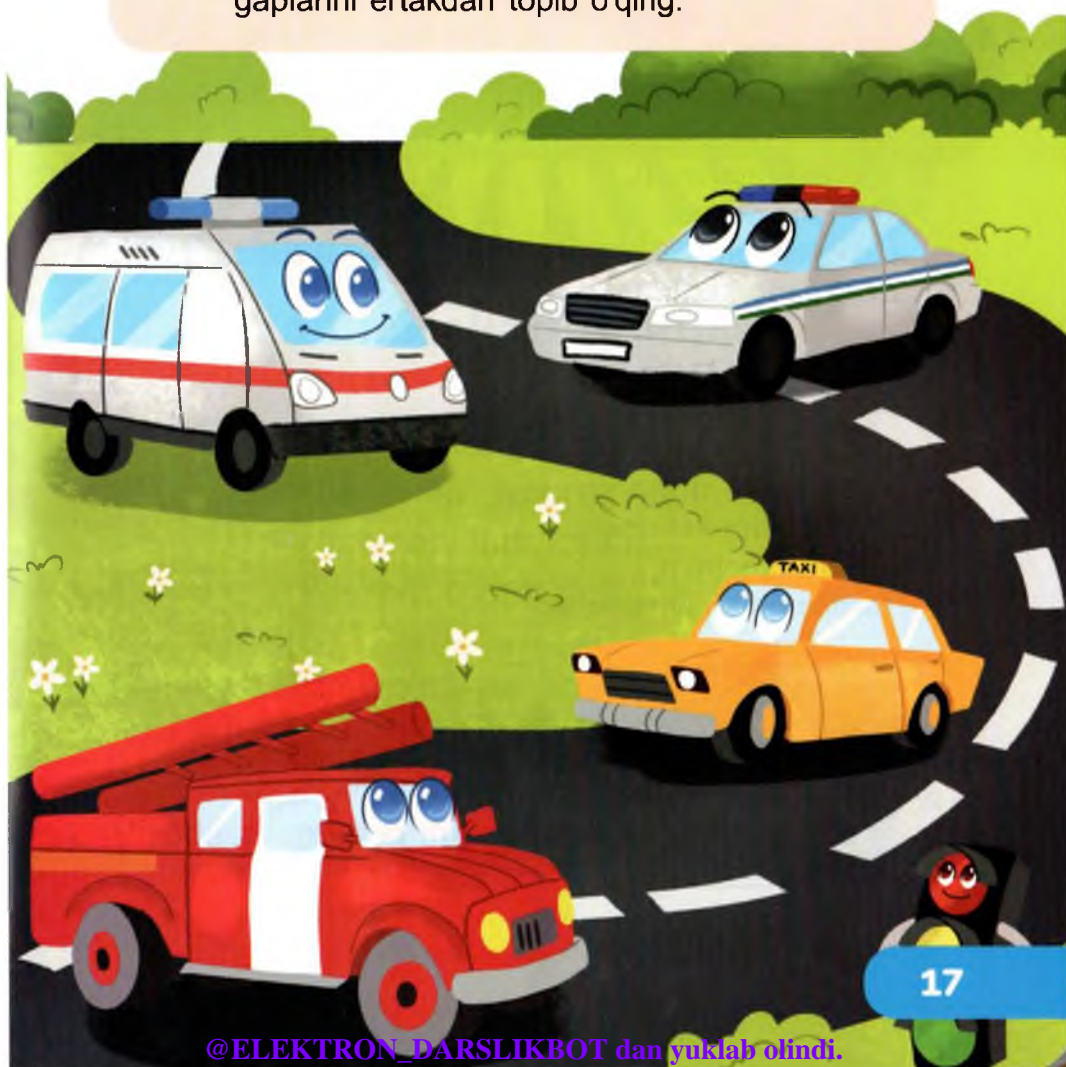
1. Mashinalar nima deb bahslashib qolishdi?
2. Bahsda qaysi mashinalar ishtirok etdi? Ular nima deyishdi?
3. Svetoforning aytgan gapiga o‘z munosabatingizni bildiring.
4. Siz ertakka yana qaysi transportlarning bahsini qo‘shgan bo‘lardingiz?
5. Ular insonlarga qanday yordam beradi?

bartaraf qilmoq – tugatmoq, yo'q qilmoq

1. *Yordam, kerak, barcha, odam* so'zlari o'rniga yana qanday so'zlardan foydalansa bo'ladi?
2. Ertakni rollarga bo'lib o'qing.
3. Rasmda berilgan transport vositalarining gaplarini ertakdan topib o'qing.

- Ertakni sahnalashtirishga harakat qiling.

Topishmoqning javobini toping.

1. Yeldek yelar qish-u yoz,
Temir izlar poyandoz.
Yaqin qilar yiroqni,
Ummon, shahar, qishloqni.
2. Mana, temir qush,
Osmonga uchdi.
Uchuvchi uni
Boshqarib ketdi.
3. Yo'lovchilar tashiydi,
Ajoyib, uzun uycha.
4. Kasal bo'lib qolsangiz,
Zudlik bilan kelaman.
103dir raqamim,
Yordamga shay turaman.

Siz kelajakda qanday turdagi transport vositalari bo'lishini xohlaysiz? "Kelajak transporti" mavzusida rasm chizing.

Rasmda kimlarni va nimalarni ko'ryapsiz? Yo'l belgilari insonga qanday yordam beradi?

Yo'l harakati qoidalar

Kavsar Turdiyeva

Belgilarim olgin yod.
Ular berar axborot.
Hammasi turli joyda,
Bilsang, o'zingga foyda.

Mening belgim ko'rdi-yu,
Haydovchilar to'xtadi.
Bu yerlardan, do'stginam,
Piyodalar o'tadi.

Pastga ketgan zinalar,
Azizim, esingda tut!
Piyoda bo'lsang agar,
Yerosti yo'lidan o't.

Bo'lmang tartibsiz, o'jar, o'z so'zlik,
Men turgan joyda oshmasin tezlik.

Haydovchi, shuni esingda tutgin,
Belgimni ko'rgach, to'xtamay o'tgin.

Yaqin bo'lsa maktab, bog'cha
Yo bolalar maskani.

Tezligingni, jon haydovchi,
Kamaytir biroz qani.

Belgim deydi: Bunday joyga
E'tibor-la qaralar.

Chiqishlari mumkin yo'ldan
To'polonchi bolalar.

1. She'r nima haqida ekan?
2. Yo'l belgilari nima uchun kerak deb o'ylaysiz?
3. Siz yana qanday yo'l belgilarini bilasiz?
4. Yo'lda qanday qoidalarga amal qilasiz?

- Bu belgilar nimani anglatishini bilasizmi?

Topishmoqlarning javobini toping.

Yo'llarni tartibga
Solaman doim.
Porlab turar har vaqt
Mening chirog'im.

Yo'lning chetida turib,
Sizga xabar beraman.
Meni yaxshi tushunsangiz,
Yordamchingiz bo'laman.

Gapning oynadagi aksini o'qing va mazmunini izohlang.

izsbvot m m - izsbvot l'oy

Yo'l belgilari va svetofoor haqida she'rlar topib, yod oling.

Rasmdagi narsalardan nima maqsadda foydalanamiz?

Bilasizmi, Yer yuzidagi millionlab sinflarda o'quvchilar doskaga bo'r bilan yozishadi. Bir parcha bo'r yordamida qancha haqiqatlar ochilgan, qanchalar kashfiyotlar qilingan.

Yun va Sofus

Sinken Xopp

Yun topilmani oddiy, muallima doskaga yozadigan bo'r degan xulosaga keldi. Shuning uchun uni kaftiga qisib, to chizish uchun o'ng'ay joy uchramaguncha yurib ketaverdi.

Oxiri ko'k rangga bo'yalgan devorning oldiga kelib to'xtadi va devorga bo'r bilan bolakay rasmini chizdi. Chizgan rasmi unchalik o'xshamadi, chunki Yun chizishni hali yaxshi bilmasdi. Bolakayning rasmi g'alati chiqdi. G'alatiligi shundaki, Yun chizishni tugatgan zahoti bolakayga jon kirdi va devordan yerga sakrab tushib, dedi:

– Salom! Mening ismim Sofus.

“Ikkalamiz bir bo'lsak, zerikmaymiz”, deb o'yladi Yun va bolakayga do'st bo'lishni taklif qilarkan, undan yana nimadir chizishga yordam berishini so'radi.

Sofus rozi bo'ldi.

Yun quyoning boshini chizar-chizmas Sofus undan hoziroq bas qilishini so'radi. Ma'lum bo'lishicha, u quyonlarni yoqtirmas ekan.

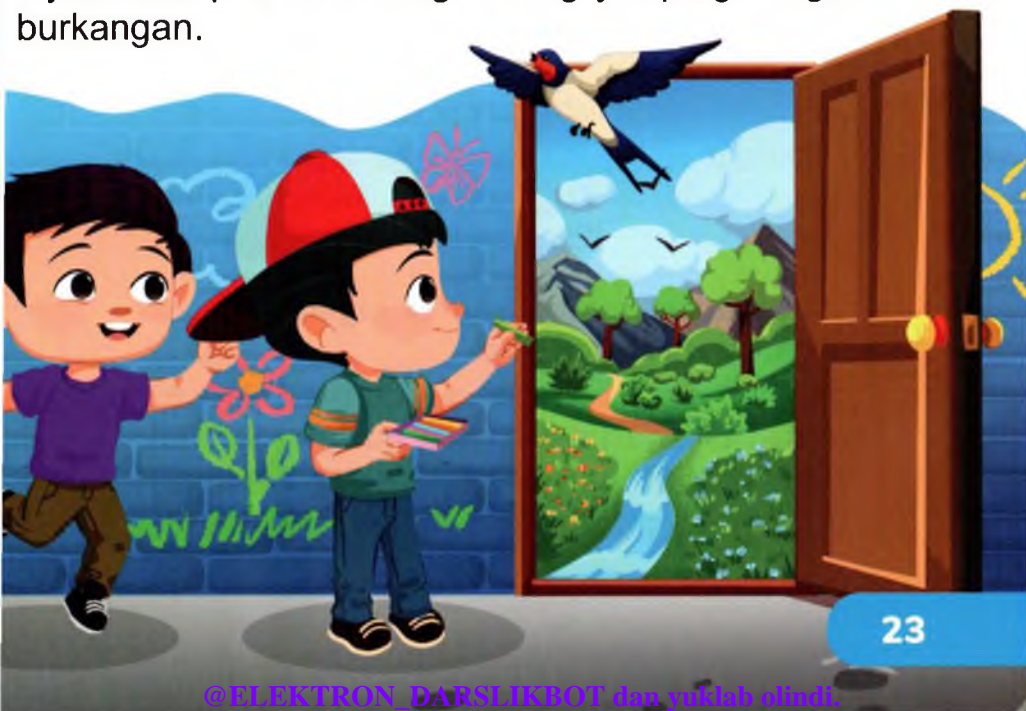
– Men judayam jasurman, – dedi Sofus. – Lekin nimagadir quyonlardan ozgina qo'rqaman.

Yun yarmi tayyor bo'lgan quyon rasmini tezda o'chirdi. Chunki Sofusning qo'rqishini istamasdi.

– Bilasanmi, yaxshisi kattakon eshikni chizgin! – dedi Sofus.

Yun eshik rasmini chizgan edi, u darrov ochiladigan holatga keldi.

Eshikning u tomonida maysalar qiyg'os o'sib yotar, daraxt va butalarda esa bo'liq mevalar hil-hil pishgan, jilg'a shaldirab oqmoqda, baliqlar g'ujg'on o'ynashmoqda, atrot rang-barang yorqin gullarga burkangan.

1. Yun nimani topilma deb hisobladi?
2. U qayerga rasm chizdi?
3. Nima uchun uning chizgan rasmi g'alati chiqdi?
4. Bolakay o'zini kim deb tanishtirdi?
5. Nega Yun quyonning rasmini tezda o'chirdi?
6. Agar sizning ham sehrli bo'ringiz bo'lganida, nimaning rasmini chizgan bo'lar edingiz? Nima uchun?
7. Sizga ertakning qaysi qismi ko'proq yoqdi? Fikringizni izohlang.
8. Sizga ertak matnida notanish so'zlar uchradimi?

o'ng'ay – qulay

g'alati – odatdagidan boshqacha

qiyg'os – hammasi baravariga, yoppasiga

bo'liq – mo'l, barakali

g'ujg'on – to'da, to'p holatda

topilma – izlanish, qidiruv ishlari natijasida topilgan

**Lug'atdagi so'zlar ishtirok etgan
gaplarni topib o'qing.**

**Yun chizgan eshikning narigi
tarafidagi manzarani ta'riflab bering.**

Bilasizmi, qadimgi misrliklar birinchilardan bo'lib siyohni o'ylab topishgan. Ular qurum (qorakuya) bilan daraxtning yopishqoq sharbatini aralashtirishgan va shu yo'l bilan siyohni hosil qilishgan.

Sharikli ruchkani Laslo Biro ixtiro qilgan. Tez qurib qoluvchi siyoh to'ldirilgan sterjenni ruchkaga qo'yib yozganda uning uchidagi harakatlanuvchi sharcha tufayli siyoh qog'oz yuzasiga bir tekisda chiziladi.

Flomasterlar dastlab Yaponiyada paydo bo'lgan.

Ertakning mazmunini so'zlab bering va mazmuniga mos rasm chizing. O'ylab ko'ring, siz yana nimalarni "yordamchilar" ro'yxatiga kiritgan bo'lardingiz?

XI bo'lim.

**Do'stlar qancha ko'p
bo'lsa, olam nurga to'ladi**

“Do'stlikda hikmat ko'p” deganda nimani tushunasiz?

Yer yuzi bolalari

Olqor Damin

Do'st-birodar yashasin,
Yer yuzi bolalari!
Et-tirnoqqa o'xshasin,
Yer yuzi bolalari!

Yer yuzini bog' etsin,
Toshni gul yaproq etsin,
“Do'stlik” degan bog' etsin,
Yer yuzi bolalari!

Bir-biriga qo'l bersin,
Yashnab turgan gul bersin.
Ezgulikka yo'l bersin –
Yer yuzi bolalari!

Oq tanmi yo qora tan,
Sariq tanmi – qilmay jang.
Bo'lsin bir jon-u bir tan,
Yer yuzi bolalari!

Quyoshni tutib boshda,
Kirsinlar yuz, ming yoshga.
Nur taratsin quyoshga,
Yer yuzi bolalari!

1. She'r nima haqida ekan?
2. She'rda Yer yuzi bolalari haqida nima deyilgan?
3. Nima uchun bolalar *"Et-tirnoqqa o'xshasin"* deyilgan?
4. Siz "Do'stlik" bog'ini qanday tasavvur qilasiz?

- She'rni ifodali o'qing.
- Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
- She'rdagi satrlar necha bo'g'indan iborat?

- Har bir ustundagi so'zlarni bir-biriga moslab, maqollar hosil qiling.

Do'st	do'stning	sotilmas.
Qadim	do'stga	zanglamas.
Do'st	oltinga	qalqon.
Do'stlik	do'stlik	oynasi.

Maqollarning mazmunini ifodalang.

She'rni yod oling. Tasavvuringizdagi "Do'stlik bog'i"ning tasvirini chizing.

O'qing va o'z munosabatingizni bildiring.

Do'stlik qudrati hamma narsadan ustun. Kimki kelajagi porloq va istiqbolli bo'lishni istasa, ko'proq do'st orttirishi, ularni hurmat qilib, doimo ardoqlashi kerak. Do'sti ko'p insonlar baxtli va saodatli bo'ladilar. Do'stlik insonlar uchun eng yaxshi fazilatdir.

Do'stlikning xosiyati

(Rivoyat)

Ibn Sino yetuk hakim bo'lib yetishibdi. Otasi o'g'liga nasihat qilibdi:

– Bolam, endi siz podshoh saroyi bilan kifoyalanmang. O'zingiz har bir qishloq, shaharda saroy quring. Shu saroyda insonlarni davolang. O'g'il "Xo'p", debdi-yu: "Bunday ko'p saroyini qanday qurish mumkin ekan?" deb o'ylab qolibdi.

Bu savolga javob topish uchun Ibn Sino bir mo'ysafiddan maslahat so'rabdi. Mo'ysafid hakim yigitga juda oqilona maslahat beribdi:

– Siz shahrimizga keluvchi har bir sayohatchi bilan uchrashing. Ular bilan tanishing, do'stlashing, bordi-keldi qiling. Siz ularning yurtiga borganingizda ularning uylari sizning saroyingiz bo'lib qoladi. O'sha yurtdagi bemorlar sizning marhamatingizdan bahramand bo'ladilar.

Ibn Sino dono maslahatga amal qilib, do'sti ko'p insonning doimo barchaga yordami tegadi, degan xulosaga kelgan ekan.

1. Rivoyatda qaysi alloma tilga olingan?
2. Otasi unga qanday nasihat qildi?
3. Mo'ysafid hakimga nima deb maslahat berdi?
4. Nima deb o'ylaysiz, nima uchun rivoyat "Do'stlikning xosiyati" deb nomlangan?
5. Inson do'sti ko'p bo'lishi uchun nima qilishi kerak deb o'ylaysiz?
6. Rivoyatdan qanday xulosa chiqardingiz?

hakim – tabib, shifokor

kifoya – yetarli

mo'ysafid – kekxa, qariya

odilona – adolatli, haqqoniy

Quyidagi qahramonlarning gaplarini rivoyatdan topib o'qing.

OTA MO'YSAFID IBN SINO

Tez aytish

O'lmas, O'ktam o'rtoqlar,
O't o'rishdi o'tloqda.

Rivoyatni o'qing va mazmunini so'zlab bering. Siz yana do'stlik haqida qanday asarlar o'qigansiz? Ularning mazmuni bilan o'rtoqlashing.

Til insonning ham do'sti, ham dushmanidir. Dushmanga muloyim so'z aytib, do'stga aylantirish, do'stga achchiq so'z aytib, bir lahzada uni dushmanga aylantirish mumkin.

Bir qishloq bolalari

Abdurahmon Akbar

Nor Xolmatni “Qo’y” dedi,
Xolmat Norni dedi: “Kal”.
Hazil-hazil bilan bo’p,
Boshlanib ketdi janjal.

Ikki o'rtoq – ikki yov
Olishmoqchi bo'ldilar.
Do'pposlashib, mushtlashib,
Solishmoqchi bo'ldilar.

Sinfboshi Bahodir,
Botir-u Habib, Hamdam,
Yovlashsangiz do'stlikdan
Voz kechamiz desa ham.
Ikki "polvon", "pahlavon",
Ikki o'rtoq – "Kal" va "Qo'y"
Bir-biriga o'qrayib,
Sira berishmasdi bo'y.
– To'xtang! – dedi shu fursat,
Esh o'rnidan turib dast.
– Mayli, siz baland bo'ling,

Mayli, biz bo'laylik past.
Dadamlar derdilarki,
Ko'z yoshi bo'lar taxir.
"Qahramon" bo'lish oson,
Nomusli bo'lmoq og'ir.
Niyozboshi qishlog'ining
Gulimiz, lolasimiz.
Unutmanglar, biz axir,
Bir qishloq bolasimiz,
Bir qishloq bolasimiz...

1. She'r kimlar haqida?
2. Nima uchun ikki o'rtoq ikki yovga aylandi?
3. She'rda yana qaysi bolalarning ismlari tilga olingan?
4. Esh o'rnidan turib, ularga nima dedi? Shu joyini she'rdan topib o'qing.
5. *"Qahramon bo'lish oson, Nomusli bo'lmoq og'ir"* misrasini qanday tushundingiz?
6. Sizning sinfingizda ham she'rdagi holat uchrab turadimi?
7. Bu holat boshqa takrorlanmasligi uchun nima qilish kerak deb o'ylaysiz?
8. She'rdan qanday xulosa chiqardingiz?

dast – shartta, tez, birdan
o'qraymoq – jahl, g'azab bilan qaramoq

- “Do’st” so’ziga qarama-qarshi ma’noli so’zlar toping.
- She’r matnida uchragan qarama-qarshi ma’noli so’zlarni aniqlang.
- She’r mazmunini gaplarda ifodalang.
- Bolalarga tavsif bering.

Maqoini o’qing va mazmunini tushuntirib bering.

Do'st orttiraman besang
 Shirin shubhat lip.

Tez aytish

Donogina Durdona
 Diyoraga dugona.

She’rni ifodali o’qing. Do’stlik haqidagi maqollardan yod oling.

Do'stlik nafaqat insonlar o'rtasida, balki millat va davlatlar, odam va jonivorlar o'rtasidagi mustahkam rishtadir.

Chin do'stlik qanday bo'lishi kerak deb o'ylaysiz?

Chin do'st

Hidoyat Olimova

Yozning issiq kunlarida shimolga uchib ketmay, daryo bo'ylarida goh suvga sho'ng'ib, goh daraxt soyasida turgan qora qarg'aga ko'zingiz tushganmi? Men sizlarga o'sha qarg'a haqida hikoya qilmoqchiman.

Kunlarning birida Chumchuq bedana uchun qo'yilgan to'rga tushib, o'zini har yonga urib oh-voh qila yordam kutayotgan Qarg'ani ko'rib qolibdi. So'ng u darhol sichqonni topib, birgalashib uni qutqaribdi. Qarg'a uning bu olijanobligiga javoban do'stlikni taklif qilibdi. Shunday qilib Qarg'a bilan Chumchuq do'stlashibdi.

Bu voqea erta bahorda bo'lgan ekan. Yoz yaqinlashgan sari kunlar isib, Qarg'a sovuq mamlakatlarga uchib ketadigan vaqt yetib kelibdi. Chumchuq uzoq safarlarga chiqmagan, o'zga joylarni ko'rmagan ekan. Qarg'aga qarab:

– Meni ham o'zing bilan olib ket. Sendan ajralib qolishni istamayman. Bir-birimizga o'rganib qoldik. Shunday emasmi? – debdi iltijoli ohangda.

Qarg'a do'stining so'zini qaytara olmay, rozi bo'libdi. Ko'p o'tmay, ular Shimol tomonga qarab qanot qoqibdi. Chumchuq zaif bo'lib, uzoqqa uchib o'rganmagan ekan. Shu bois safarda charchab qolibdi. Qarg'a uni yelkasiga chiqarib olibdi.

Ammo bunday parvoz noqulay ekan. Buning ustiga uchganlari sari havo soviy boshlabdi. Ular tobora Shimolning sovuq havo oqimiga yaqinlashib boraveribdi. Qarg'aning tanasiga muzdek havo yoqsa-da, Chumchuq sovuqqa bardosh berolmasligini sezib, yo'l yarmiga yetmasdan ortga qaytishga qaror qilibdi. Chumchuq do'stining bu mehribonligidan ham xursand bo'libdi, ham xijolat chekibdi.

1. Qarg'a bilan qanday voqea yuz berdi?
2. Nima uchun Qarg'a bilan Chumchuq do'stlashdi?
3. Ayting-chi, Chumchuqning Shimol tomonga uchishiga nima sabab bo'ldi?
4. Nega ular yarim yo'lda orqaga qaytishga majbur bo'ldi?
5. Siz qarg'aning bu ishini qanday baholaysiz? Fikringizni bildiring.

iltijo – yalinib-yolvorib so'rash

zaif – nimjon, kuchsiz

bardosh – chidam, sabr, iroda, qat'iyat

xijolat – uyalish hissi

- “Chin” soʻziga maʼnodosh va qarama-qarshi maʼnoli soʻzlar toping. Topgan soʻzlaringiz qatnashgan gaplar tuzing.
 - Ertakdan topib oʻqing.
1. Qargʻa bilan chumchuqning doʻst boʻlishiga sabab boʻlgan voqeani ifodalovchi gaplarni oʻqing.
 2. Chumchuqning iltijoli ohangda aytgan gaplarini oʻqing.
 3. Ularning Shimol tomonga uchish jarayoni haqidagi gaplarni oʻqing.

Yashiringan soʻzlarni toping.

Do'stlikitobidaryostiqbola

Tez aytish

Qora qargʻa qorga qoʻndi,
Qorni choʻqib “qar” deb qoʻydi.

Ertakni oʻqing va mazmuni yuzasidan savollar tuzing.

Do'st tutinish oson, lekin do'stlikni saqlash qiyin. Do'stlikni abadiy saqlash uchun, avvalo, do'stiga sodiq bo'lish zarur. Uning yutug'i uchun shodlangan, kamchiligini tuzatishga ko'maklashgan chin do'stdir. Chin do'st xursandchilik kunida hamdam, xafa bo'lgan kunida dardkash bo'ladi.

Chin do'st

Hidoyat Olimova

– Hechqisi yo'q, bu yozni salqinroq joylarda o'tkazarman. Ammo biz Shimolga uchib borganimizda, u yerning sovug'iga aslo bardosh berolmasding. Sen men bilan do'stlashmasdan avval olijanoblik qilib hayotimni saqlab qolding. Shu sabab seni o'zimga yaqin tutdim. Men endi senday do'stni mushkul ahvolga solib qo'yishim mumkinmi? – debdi Qarg'a do'stini yupatib...

Yana kuz ortidan qish, so'ng bahor, yoz kelibdi. Qarg'alar shimolga uchishga shaylanibdi. Qarg'a Chumchuq bilan xayrlashgani uning oldiga boribdi. Chumchuq xasta bo'lib yotgan ekan. Qarg'a uning ahvolini ko'rib, Shimolga uchishni ham, uchmaslikni ham bilolmay qolibdi. Chumchuqni betob holida tashlab ketishga ko'ngli bo'lmabdi.

Shunda Chumchuq:

– Bu gal safardan qolishingni istamayman. O'tgan yili yo'l yarmidan qaytib, meni sovuqdan asrab qolgan eding. Shu bilan qarzingni uzding, do'stim. Endi senga oq yo'l tilayman. Safaring bexatar bo'lsin! – debdi.

– Do'stlarning bir-biriga ko'rsatgan yordamiga qarz deb qaraganlar adashadilar. Do'stlikning sharti har doim bir-birini qo'llab, quvvatlamok, ko'makka shoshilmoqdir, – debdi Qarg'a. U Chumchuqning tezroq sog'ayib oyoqqa turishi uchun qo'lidan kelganicha harakat qilibdi. Safarini esa keyingi yilga qoldiribdi.

Bu – siz ko'rgan o'sha Qarg'a edi. Endi bilib oldingizmi, yoz chillasida nega Qarg'a yurtimizda yurganini? Ha, topdingiz, u sadoqatli, chin do'st edi.

1. Qarg'a Chumchuqni nima deb yupatibdi? Shu gaplarni topib o'qing.
2. Nima uchun Qarg'a safarini keyingi yilga qoldiribdi?
3. Do'stlikning qanday shartlari bor deb o'ylaysiz?
4. Sizningcha, do'stlar qanday bo'lishi kerak?
5. Sizga ertakning qaysi qismi eng qiziqarli bo'ldi?
6. Sizning ham chin do'stingiz bormi?

mushkul – qiyin ish, og'ir ahvol

xasta – kasal, kasalmam

chilla – yilning eng sovuq yoki eng issiq payti

- *Ko'mak, betob* so'zlariga yaqin ma'noli so'z toping. Shu so'zlar qatnashgan gaplarni topib o'qing.
- Ertak matnini tahlil qiling.

Maqollardagi so'zlarni kichik harfidan boshlab o'qing.

do'st taklufda binarli.

axlatran omrti lar'saq, sinnoni – stdo'i.

Ertakning mazmunini so'zlab bering. "Chin do'stlik" mavzusida kichik matn tuzing.

Aziz o'quvchi, barcha bilan do'stlashing. Ular sizning aqlingizga quvvat, qalbingizga quvonch beradi, til o'rganasiz. Rus do'stingizdan rus, ingliz do'stingizdan ingliz tilini o'rgansangiz, o'z ona tilingizni do'stlaringizga o'rgatsangiz, bilingki, sizga jahonning eshiklari ochiladi.

Sanko

Asen Bosev

Sankoga ketmas hazil,

U do'stlar bilan ahil.

Der:

– Do'st har vaqtda qo'llaydi,

To'g'ri yo'lga yo'llaydi!

Doskaga chiqsa har dam,
Do'stlardan kutar yordam!
Shipshitishsa: – To'g'ri, – deb,
U takrorlar: – O'g'ri, – deb.

Kimdir aytar: – Bostirma!
Sanko deydi: – Pistirma!
Ortidan der: – Bulbulcha! –
Angladim, – der: – Duldulcha!

Bolalar deydi: – Tenglik!
Sanko der darhol: – Kenglik!
Do'st aytar: – Piramida!
So'z qaytar: – Atlantida!

Do'st: – Maritsa daryosi!
U: – Bolalar dunyosi!
Yondan shipshir: – Olmaxon!
U g'udurlar: – Olma xom!

Desalar agar: – Bolqon!
Unga tuyular "Vulqon".

Vaqtida dars qilmasa,
Dangasaga gap bekor.
O'quvchilar xo'b kuldi,
Yorilay dedi devor!

1. She'r qahramoni haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. "Do'st har vaqtda qo'llaydi, To'g'ri yo'lga yo'llaydi!" deganda nimani tushundingiz?
3. She'rda qaysi so'zlar joy nomini bildiradi?
4. Sanko doskaga chiqqanda qanday voqea yuz berar ekan?
5. Uning bunday javob berishiga nima sabab bo'lgan deb o'ylaysiz?

shipshimoq – pichirlamoq

anglamoq – tushunmoq

Maritsa daryosi – Bolgariyadagi daryo

pistirma – poylash uchun yashirin joy

Bolqon – Janubiy Yevropadagi yarimorol

- She'rni tinish belgilariga rioya qilib o'qing.
- Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
- "Ahil" so'ziga yaqin ma'noli so'z toping.

Tez aytish

Sojida-yu Saodat
sinfdosh va sirdoshlar.

She'rni yod oling. Siz o'zingizni qanday do'st deb hisoblaysiz? Xislatlaringizni yozing.

1. Bo'limdagi qaysi asar sizga ko'proq yoqdi? Nima uchun?
2. "Do'stlik" deganda nimani tushunasiz?
3. Siz do'stlik haqida qanday asar o'qigansiz? Qanday multfilmlar ko'rgansiz?

- Maqoilarni o'qing va mazmunini izohlang.

1. Xalq do'stligi – yurt i.

2. kuchi – ida,
Odamniki – do'stlikda.

3. Do'sting **1000** ta bo'lsa ham – oz,
Dushmaning **1** ta bo'lsa ham – ko'p.

- O'rganganlaringiz asosida kichik hikoya tuzing.

- “Do'stlar dastasi”ni hosil qiling. Varaqqa o'z qo'lingizning shaklini tushiring.
- Kaftiga ismingizni, barmoqlariga do'stlaringizning ismini yozing.

Do'stingiz bilan tanishganingizda o'zingizni yaxshi tuting. Avval do'stona qo'l olishib ko'rishing, ismingizni, qaysi maktab va sinfda o'qishingizni ayting. Do'stingizga ismini aytib murojaat qilishga odatlaning. Do'stingiz bilan uchrashganingizda ochiq chehra bilan so'zlashing. Do'stlik shirin so'z va yordam ko'rsatishdan boshlanishini unutmang.

O'zingiz amal qiladigan “Do'stlik qoidalari”ni ishlab chiqing.

XII bo'lim.

**Shirin-shakar so'zlasang,
sehrgardek bo'lasan!**

Soʻzlarni oʻqing. Bu soʻzlardan qachon foydalanamiz?

Minnat-
dorman

Marhamat

Assalomu
alaykum

Iltimos

Xush
kelibsiz

Rahmat

Tildagi har bir soʻzning oʻziga yarasha sehri, kuchi bor. Shunday soʻzlar borki, insonga ijobiy taʼsir qiladi. “Assalomu alaykum”, “marhamat”, “kechiring”, “iltimos”, “rahmat”, “xoʻp boʻladi”, “labbay”, “sogʻ boʻling” kabi soʻzlarni iloji boricha koʻproq qoʻllagan maʼqul.

Sehri soʻz

Muhabbat Hamidova

- Bobo, bobojon, uxlab qoldingizmi? – soʻradi Firdavs bobosi dam olayotgan xonaga kirib.
- Ha, boʻtam, biroz koʻzim ilinibdi.
- Endi koʻzingiz ochildimi?
- Ochildi, boʻtam. Nima gap, tinchlikmi?
- Bobo, yoʻq demasangiz menda bitta taklif bor.

Fathulla tog'aning do'koniga boraylik.

– Eee, qoq peshinda do'konda nima qilamiz? – bobosining peshonasi tirishdi.

– Menga sehrli tayoqcha olib berasiz.

– Obbo sen-ey, sehrli tayoqcha do'konda bo'lmaydi. U ertakda bo'ladi.

– Bobo, eshitmaganmisiz, buvijonim “Fathullaning do'konida anqoning urug'idan boshqa hamma narsa bor”, deganlar. Do'konga boraylik. Men sizga sehrli tayoqcha turgan peshtaxtani ko'rsataman, yura qoling.

– Menga qara toy, sehrli tayoqcha nega senga buncha zarur bo'lib qoldi, o'zi?

– Oyim bilan yarashib olardim-da.

– Nima, oying bilan urishib qoldingmi?

– O'rtog'imdan o'rgangan gapimni aytgandim. Oyim xafa bo'ldilar. Yomon bola bo'libsan, endi sen bilan gaplashmayman, deyaptilar.

– U qanday so'z ekan?

– Xunuk so'z.

– Tushunarli. Senga sehrli tayoqcha emas, sehrli so'z kerak ekan, bo'tam.

– Sehrli so'z! – quvonib ketdi Firdavs. – Bobojon, men sehrli so'zni bilaman.

– Qani, ayt-chi!

– Abra-kadabra, suff...

– Bu nima degani?

– Nima deganini bilmayman. Sehrli so'z-da, kinoda ko'rganman.

– Ee, yo'q, bo'lmaydi. O'zing tushunmagan sehrli so'zni oying qanday tushunsin...

1. Kimlarning suhbatini o'qidingiz?
2. Firdavs nima uchun bobosining xonasiga kirdi?
3. Nega nabiraga sehrli tayoqcha kerak bo'lib qoldi?
4. Oyisi nima uchun Firdavsdan xafa bo'libdi?
5. O'ylab ko'ring, so'zlar sehrli bo'ladimi? Nima uchun?
6. "Abra-kadabra, suff" ham sehrli so'z deb o'ylaysizmi?

anqoning urug'i – sira topilmaydigan narsa
(Anqo – oti bor, o'zi yo'q, afsonaviy qush)
peshtaxta – sotuvchini xaridordan ajratib turadigan stol

- Hikoyani rollarga bo'lib o'qing.

Maqollarni o'qing va mazmunini izohlang.

Yaxshi gapga sol,

Yaxshi ga – ,

Yomon gapga uloq sol.

Yomon ga – .

Hikoyaning mazmunini so'zlab bering.

Bu “Sehrlı soʻzlar”ni qachon aytamiz?

Sehrlı soʻz

Muhabbat Hamidova

Siz boshqacha sehrlı soʻzni bilasizmi?

- Bilaman, albatta.
- Unda ayting, bobojon. Oyım bilan judayam gaplashgım kelyaptı.
- Aytaman. Faqat bitta sharti bor.
- Qanaqa shart?
- Bu sehrlı soʻzni koʻchada yomon bolalar bilan oʻynaydiganlar aytsa, sehri yoʻqoladi. Demak, sen odobsiz bolalar bilan boshqa oʻrtoq boʻlmaslikka soʻz berishing kerak. Rozimisan?!
- Roziman. Endi sirayam xunuk soʻzlar

aytmayman, yomon bolalar bilan o'ynamayman.

– Unda hozir oyingning yoniga borib, boshingni sal egib, uzrli ohangda: “Oyijon, men sizni judayam yaxshi ko’raman. Endi sizni sirayam xafa qiladigan gap aytmayman. Meni kechiring” degin-da, uni mahkam achomlab olgin.

– Iye, shuyam sehrli so’zmi? – hayron bo’ldi Firdavs.

– Eng chiroyli sehrli so’z bu. Ishonmasang, sinab ko’r, – jilmaydi bobosi.

– Xo’p bo’ladi, – Firdavs oshxona tomonga yugurib ketdi. Ko’p o’tmay oyisi jilmaygancha Firdavsnı qo’lidan yetaklab, ichkaridan chiqib keldi.

Ko’rdingizmi, bolalar?! Sehrli so’z Firdavsning oyisiga ta’sir qilibdi. Iltimos, siz ham bu sehrli so’zlarnı yodlab oling! Kerak bo’ladi.

1. Firdavs bobosining qanday shartiga rozi bo'ldi?
2. Siz nutqingizda xunuk so'zlarni ishlatasizmi?
3. Firdavs bobosi unga aytgan qaysi sehrli so'zni sinab ko'rdi?
4. Ayting-chi, bu sehrli so'z foyda berdimi? Fikringizni izohlang.
5. Siz nutqingizda qanday sehrli so'zlardan foydalanasiz?
6. Hikoyadan o'zingizga qanday xulosa chiqardingiz?

- Hikoyani rollarga bo'lib o'qing.
- Hikoyada sehrli so'zlar uchragan gaplarni topib o'qing.
- Firdavsga tavsif bering.
- Maqollarni o'qing va mazmunini izohlang.

1. Yaxshi so'zga uchar lar el bo'lar,
Yomon so'zga kuchi bo'lar.

2. Yaxshining so'zi – ,
Yomonning so'zi – .

3. O'q **1** ni o'ldirar,
So'z – **1000** ni.

Mavzuga oid yana qanday maqollar bilasiz?

Kavsar Turdiyevaning “Muloyim ko‘chasi” she’rini yod oling.

Muloyim ko‘chasi

Kavsar Turdiyeva

Sehrgar tushib pastga,
Nimadir dedi asta.
O‘shandan buyon doim
Mening nomim muloyim.

Bizda tuzilgan lug‘at,
Eng yaxshi so‘zdan faqat.
Salom, hormang, marhamat,
Salomat bo‘ling, rahmat.

Uzr, qulluq, tasanno,
Kechirasiz, marhabo.
Bizda yomon so‘zlashmas,
Hatto yomon o‘ylashmas.

Nutqimizda turli xil gaplarni qo'llaymiz.

Achchiq gap

Shirin gap

Tikanli gap

To'g'ri gap

Ma'noli gap

Jonli gap

Egri gap

Qisqa gap

Yaxshi gap

Bunday gaplar haqida eshitganmisiz? Ular haqida nima deya olasiz?

Har bir gapni avval o'ylab, keyin so'zlashimiz lozim.

Gapning joni

Tolib Yo'ldosh

Qiziq, gapning joni bormi,
Gap ham tirik jonivormi?
Ko'rmaganman nega men hech,
So'zlashsam-da, erta-yu kech.
– To'g'ri, uni ko'rish qiyin,
Ko'rarsan ham biroz keyin.
Omon uzoq o'ylab qolar,
Xayol bilan o'ynab qolar...
Ota o'g'lin anglab shunda:
– Hech qanday sir yo'q, – der bunda.
– Zar qadrini bil avvalam,
Gapirganda o'yla har dam.

Sayrayverma apil-tapil,
Avval o'ylab, keyin gapir.
Gapning yaxshi, yomoni bor,
Kamida ming tomoni bor.
Tishi ham bor, nishi ham bor,
Yozi ham bor, qishi ham bor.
Guli ham bor, tikani ham,
Uning jonli ekani ham
Ana shunda, – der otasi –
To'g'ri so'zning yo'q xatosi.

1. Omon nima haqida o'ylanib qolibdi?
2. Nima deb o'ylaysiz, gap ham jonli bo'ladimi?
3. She'rda qanday gaplar tilga olindi?
4. Bu gaplar haqida nima deya olasiz?
5. Sizningcha, “zar” deganda nima nazarda tutilgan?
6. Otasi o'g'liga qanday nasihat berdi?

**Valida Umarovanning “Sen bilan Siz”
audiomatnini diqqat bilan tinglang.**

- Hikoya nima haqida ekan?
- Berilgan gaplarga “sen”, “siz” so'zlaridan mosini qo'yib o'qing.

Men shunday bir kuchli so'zmanki, og'zimdan chiqqan har bir ... odamlarga buyruq ma'nosini bildiradi.

... degan so'z ishlatilganda, u suhbat boshqa ma'noga – hurmatsizlikka, bepisandlik va manmanlikka aylanib, yaxshilik bilan tugamas edi.

... deb aytilgan so'z har qanday noqulaylikning oldini oladi, ko'ngillarni yumshatadi. Bu so'z insonning odobidan, go'zal tabiatliligidan, shirinsuxanligidan dalolat beradi.

- Siz nutqingizda bu so'zlarning qaysi birini ishlatganingiz ma'qul deb o'ylaysiz?

- Maqollarda tushib qolgan so'zlarni o'z o'rniga qo'yib o'qing.

... ham, ... ham bir og'izdan chiqadi.

... so'z suyuntirar,

... gapir – ... gapir.

... so'z kuyuntirar.

Foydalanish uchun so'zlar: oz, sen, yaxshi, siz, yomon, soz.

She'rni ifodali o'qing. "Sen bilan Siz"
hikoyasining qisqacha mazmunini so'zlab bering.

Qizil tojli tovug'im
Tongda qu-qulayverdi.
Xo'rozim tuxum qo'yib,
Qornim to'ydiray dedi.

Sizningcha, she'r mazmunan to'g'ri tuzilganmi?
Nima uchun?

Valivoyning hikoyasi

Sobit G'afurov

Yozda qishloqqa – buvimnikiga bordim.
Qishloq bolalari bilan do'stlashib oldim.
Birgalikda qovun poliziga bordik. Rosa tut,
behi, o'rik, gilos, shaftoliga to'ydik. Keyin anhorga
cho'milgani bordik. Qarasak g'oz, o'rdaklar, tovuqlar
o'z jo'jalari bilan suzib yurishibdi. Biz ham cho'mildik.
Ko'p cho'milganimizdan rosa terlab ketibmiz.

Qaytib kelsam, buvimlar tandirda non yopayotgan
ekanlar. Qornim ochib ketganidan ikki tandir nonni
yeb qo'yibman.

Tongotarda buvimning bo'yni uzun g'ozni qichqirib meni uyg'otib yubordi. G'oz devorga chiqib olib, bor ovozi bilan qu-qulab qichqirardi. Buvimning qizil tojli katta urishqoq xo'rozi har kuni tuxum qo'yar ekan. Rosa tuxumga to'ydim. U suzmaga o'xshab sho'rtakkina bo'larkan. Buzoqqa o't yulib soldim-da, qo'zichoqqa suyak berdim. U maza qilib yedi. Bobomlar bir chanaga pichan ortib, zo'rg'a tortib kelib qoldilar. Juda sevinib ketdim.

Olaparga sabzi, karam berdim. Shalpangquloq quyonni zanjirga bog'lab ko'chada rosa o'ynatdim. U qo'shnimning mushugi bilan chiqishmas ekan, ko'rishi bilan sayrab yubordi.

Qishloq menga juda yoqdi. Yaxshi dam oldim, semirdim. Oftobda tanim oppoq bo'lib qoldi. Qaytishimda buvim oyimga sovg'a qilib, bir chelak uzum, tut berib yubordilar.

Valivoy hikoyasini aytib berayotganida bo'shanglik qilib adashib ketdi. Qayerda adashganini siz aniqladingizmi?

1. Hikoya kimning tilidan aytilgan?
2. Valivoy nima haqida so'zlab berdi?
3. U hikoyasida barcha jummalarni to'g'ri ishlatdimi? Nima uchun?
4. Qayerda adashganini siz aniqladingizmi?
5. Valivoyning hikoyasidan qanday xulosaga keldingiz?

sho'rtak – biroz sho'r, sho'rroq
bo'shang – gapni, ishni eplay olmaydigan
jumla – gap

Quyidagi jummalarni to'g'rilang.

- Ko'p cho'milganimizdan rosa terlab ketibmiz.
- Tongotarda buvimning bo'yni uzun g'ozi qichqirib meni uyg'otib yubordi.
- Bobomlar bir chanaga pichan ortib zo'rg'a tortib kelib qoldilar.
- U qo'shnimning mushugi bilan chiqishmas ekan, ko'rishi bilan sayrab yubordi.

Hikoyadan noto'g'ri tuzilgan jummalarni aniqlang va hikoyani qaytadan o'qib bering.

- Berilgan rasmlarning nomlaridagi bitta harfni o'zgartirib, yangi so'zlar hosil qiling.

Valivoy adashib ketgan o'rinlarni to'g'rilagan holda hikoyani qaytadan gapirib bering.

G'ururimsan, ona tilim!
Har bir inson o'z ona
tilida xatosiz yozishni
o'rganishi kerak.
Bunda kitobni ko'proq
mutolaa qilishning
o'rni beqiyosdir.
O'qiyotganingizda,
albatta, har bir so'zning
yozilishiga ahamiyat
bering. Ularning
ma'nosini bilib oling.

“Bilimdon”

Raim Farhodiy

– “Ona tili” darsin qilish
Zarur emas aslo.
So'zni yozish – eng oson ish,
Bilimda yo'q muammo, –
Deb o'quvchi bo'zni olib,
Yurar doska tomon.
Deydi: – So'zlar yozdim, ko'ring:
“Meqir”, “aqil”, “o'rmon”,
“Kurkam”, “salom”, “axl dustlar”,
Xo'b ajoyib, a'lo so'zlar.

Menimcha, qilmadim xato.
Sinf gurillab kular hatto.
– Savodingga aslo gap yo'q,
Xatolaring buncha ham ko'p.
Kekkeyishi ketdi shu vaqt,
– Ona tiling qilgin hurmat.
Olgin ruchka, olgin daftar.
Qoidani o'qi, qaytar.
Xatolaring tuzat tezroq,
Ularni yo'qotgin mutloq!
“Shirinlik”, “yo'l”, “oftob” va “cho'g”
Ko'rgin, bu gal xatolar yo'q.

1. O'quvchi nimani eng oson ish deb o'yladi?
2. Sizningcha, nima uchun u kekkeyib doska tomon yurdi?
3. Ayting-chi, nega sinfdagi o'quvchilar gurillab kuldi?
4. U qaysi so'zlarni xato yozgan edi?
5. Aslida bu so'zlarni biz qanday yozamiz?
6. Nima sababdan u so'zlarni xato yozdi?
7. Xatolarni yo'qotish uchun nima qilish kerak deb o'ylaysiz?
8. “Ona tiling qilgin hurmat” deganda nimani tushunasiz? Fikringizni izohlang.

kekkeymoq – o'zini hammadan yuqori tutmoq, gerdaymoq
mutloq – butunlay, mutlaqo

- She'ni ifodali o'qing.
- Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
- She'dan o'quvchi to'g'ri yozgan so'zlarni topib o'qing. Bu so'zlar bilan gaplar tuzing.
- She'da noto'g'ri yozilgan so'zlarga yaqin ma'noli so'zlar toping.
- Maqollarni o'qing va mazmunini tushuntiring.

Tilga ixtiyorsiz – elga e'tiborsiz.

Tilga e'tibor – elga e'tibor.

So'zning boyligi – odamning chiroyligi.

So'zni so'zga qo'shsangiz, yangisi hosil bo'ladi.

1.

+

=

3.

+

=

2.

+

=

4.

+

=

She'ni ifodali o'qing. "Bilimdon" bo'lish uchun nima qilish kerak? Tavsiyalar ishlab chiqing. Siz ham shu tavsiyalarga amal qilasizmi?

XIII bo'lim.

**Tabiatni asraymiz, unga
ozor bermaymiz!**

Topishmoqni o'qing va javobini toping.

Kelar baland tog'lardan,
Juda ham yiroqlardan.
Giyoh bitmas bepoyon,
Sahrolarga berar jon.

Suv – aziz ne'mat*Zahro Hasanova*

Suv – tiriklik, suv – hayot,
Uni asramoq kerak.
Udir eng aziz ne'mat,
Qadriga yetmoq kerak.

Suv bilan yashil dalam,
Suv bilan ko'rkam olam.
Suv mo'l bo'lsa, yo'qdir g'am,
Yo'qdir qayg'u, yo'q alam.

Suvdir tomirdagi qon,
Suv-la tirik har bir jon.
Suvdir zamin yuragi,
Gul-giyohning tilagi.
Daryomi u, soymiy u?
Ariq o'tgan joymiy u?

Har nelarni tashlama,
Ko'ngillarni g'ashlama.

Suv – halollik, suv – poklik,
Ozodalik va soflik.

Suvga zor ne makonlar,
Suvsiz o'sar tikonlar.

Oqizib qo'yma bekor,
Bil, uning uvoli bor.
Mayli ichgin, ishlat, to'y,
Ortig'ini asrab qo'y.

1. She'rda suv nimalarga o'xshatilgan?
2. Nima uchun suvni aziz ne'mat deb bilamiz?
3. "Suv – zamin yuragi" deganda nimani tushundingiz?
4. Suvni asrash uchun nima qilish kerak deb o'ylaysiz?
5. O'ylab ko'ring, shoira she'r orqali nima demoqchi?

- She'ni ifodali o'qing.
- Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
- Kundalik hayotingizni suvsiz tasavvur qila olasizmi? Suvdan nima maqsadda foydalanamiz?

1. Jo'mrakdan oqayotgan suvni bekitib qo'ying.
2. Ariq va hovuzlarga turli narsalar hamda chiqindilarni tashlamang.
3. Behuda oqib yotgan suvdan kattalarni xabardor eting.
4. Suvni ishlatishda me'yorni saqlang.

So'zlar o'rnini toping va maqollarni o'qing.

chashmani, suvni, ich, bulg'ama.
suv, nur, keldi, keldi.

She'rni yod oling. "Tabiatda suv" mavzusida kichik matn tuzing.

Rasmni kuzating. Unda qanday fikr bayon etilgan deb o'ylaysiz?

Insonlar, o'simliklar va jonivorlar tabiatning bir bo'lagi hisoblanadi. Tabiat – bizning umumiy uyimiz. Uni asrash har birimizning burchimizdir.

Tabiatga mehringni ber, bolajon!

Ashurali Jo'rayev

Inson hamisha tabiat bilan uyg'unlikda yashaydi. Tabiat bilan nafas olib, tabiat bilan hayot kechiradi. Tabiatni sevish, ardoqlash va uni asrash har birimizning sharaflı burchimizdir. Afsuski, ba'zan bilib-bilmay tabiatga zarar yetkazib qo'yganimizni o'zimiz ham sezmaymiz.

Masalan, tabiat qo'yniga dam olishga chiqqanimizda ro'y beradigan achinarli holatlarga e'tibor beraylik. Yam-yashil maysalar, xushbo'y o't-

o'lanlarni toptaganimiz yetmaganidek, atrofdagi go'zal dov-daraxtlarga ham ziyon yetkazamiz. Osilib, shoxlarini qayirib, sindirib, mevalarini nobud qilamiz. Ayrim nodonlar bechora daraxtlarning tanalarini o'yib, ismlarini yozadilar. Tip-tiniq sharqirab oqayotgan soy suviga bo'shagan turli idishlarni, ovqat chiqindilari va qoldiqlarini tashlab ifloslantiramiz.

Xullas, biz dam olib ketgan joyda uyum-uyum axlat to'dalari qoladi. Bu xunuk manzarani ko'rib tabiatga bunchalar ozor yetkazyapmiz, deb hayron bo'lasan...

1. Tabiat deganda nimani tushunasiz?
2. Tabiat qo'yniga dam olishga chiqqanda ro'y beradigan qanday achinarli holatlar tilga olingan?
3. Bunday holatga qanday munosabat bildirasiz?
4. Siz ham oilangiz bilan tabiat qo'ynida dam olganda, bilib-bilmay tabiatga zarar yetkazib qo'yganmisiz?
5. O'ylab ko'ring, tabiatga zarar yetkazmaslik uchun nima qilish kerak?

uyg'unlik – hamohanglik, mutanosiblik

sharaf – faxr, iftixor

ardoqlamoq – izzat-hurmat bilan munosabatda bo'lmoq, avaylamoq

nobud – yaroqsiz holga keltirmoq

- Matnni o'qing va har bir qismiga sarlavha toping.
- Matndan quyidagi so'zlar bilan boshlanadigan gaplarni topib o'qing.

Tabiatni sevish, ardoqlash...

Tip-tiniq sharqirab...

Yam-yashil maysalar...

Afsuski, ba'zan...

Rasm asosida og'zaki matn tuzing.

Matnni o'qing. Tabiat qo'ynida dam olish qoidalarini ishlab chiqing. Bu qoidalariga siz ham amal qiling.

Rasmni kuzating va mazmunini izohlang.

Hovlimizdagi katta-kichik daraxtlar, chiroyli gullar ham tabiatning bebaho ne'matlaridan hisoblanadi. Ba'zilar ularni mehr bilan parvarishlaydi. Ba'zilar esa beparvolik oqibatida ularga ziyon yetkazadi. Shuningdek, shahar mahallalari, ko'chalari orasida kichik kanallar, beton ariqlarda suvlar oqishini yaxshi bilamiz. Bu shahar iqlimini, ozodaligini yaxshilash bilan birga, daraxtlarga, gullarga hayot bag'ishlaydi. Lekin ayrim diyonatsiz odamlar, ba'zan bolalar ham uyidan olib chiqqan axlatni ko'ra-bila turib oqar suvga tashlaydilar. Oqibatda suv ifloslanadi, tiqilib qolgan kanallardan badbo'y hidlar tarqaydi. Bu o'z-o'zidan ayrim kasalliklarning ko'payishiga olib keladi. Eng yomoni, tabiatga yana jiddiy ozor yetadi.

Shunday ekan, biz yashayotgan hovli, har kuni yuradigan ko'cha, kirib-chiqadigan yo'lak ham tabiatning bir bo'lagi ekanligini unutmaylik. Masalan, issiq kunlar boshlanishi bilan muzqaymoqxo'rlik avj oladi. Tarbiya ko'rgan bola muzqaymoq yoki shirinlikning qog'ozini maxsus axlat qutiga tashlaydi. Tarbiasiz bola esa uni to'g'ri kelgan joyga tashlab, ko'chani iflos qiladi.

Yosh do'stim! Yaxshilab o'ylab ko'ring-chi, sizning ham bilib-bilmay tabiatga, uning go'zal manzaralariga ozor bergan paytlaringiz bo'lganmi? Tabiatga ziyon yetkazish unga xiyonat ekanligini bilasizmi? Billsangiz, bunday xatarli yo'ldan tezroq qayting. Tabiatni e'zozlashga, sevishga o'rganing. Tabiatga mehringizni bering, aziz bolajon!

1. Tabiat ne'matlariga nimalar kiradi?
2. Matnda ayrim diyonatsiz odamlar haqida nima deyilgan?
3. Oqar suvga axlat tashlash qanday oqibatlariga olib keladi? Matndan topib o'qing.
4. Siz shirinliklar qog'ozini qayerga tashlaysiz?
5. Muallifning savollariga javob bering.
6. O'ylab ko'ring, muallif yozgan matni orqali nima demoqchi?

diyonatsiz – insofi yo'q, vijdonsiz, shafqatsiz
badbo'y – yoqimsiz hid
xatarli – xavfli

- “Ona tabiat” mavzusida matn tuzing.
- Maqolni teskarisiga o’qing.

.ovad agnat – ovah azoT

- Fikrni davom ettiring.

Tabiatni asrash uchun...

Matndan chiqargan xulosangizni so’zlab bering. Ko’zoynak rasmini chizing. Uning bir oynasiga tasavvuringizdagi go’zal tabiat manzarasini, ikkinchisiga ozor chekayotgan tabiat manzarasini chizing.

- Tabiat qo'ynida siz nimalarni uchratasiz?
- Agar ular so'zlasha olganda, siz ular bilan nima haqda suhbatlashgan bo'lardingiz?

Yo'ldagi suhbatlar

Rauf Tolib

– Ayt-chi, buncha jilmayib
Kulyapsan, quyoshjon?
– Ola bulutlar yo'qdir,
Qara, tip-tiniq osmon.

– Toshidan toshga sakrab, soy,
Qayoqqa shoshyapsan, hoy?
– To'xtab turayin qandoq,
Meni kutar dala, bog'...

– Ey qush, nega sayraysan,
Tinim bilmay tonggi payt?
– Ona yurt go'zalligin
Kuylamay bo'larmi, ayt?

– Ey niholjon, ne uchun
Qarsak chalar yaprog'ing?
– Shodman, chunki hosildan
Egilgandir butog'im.

– Tog'jon, sen buncha yuksak,
Senmi osmonga ustun?
– Oh, bilsang, inson qo'li
Mendan ham yuksak, uzun.

– Ey gul, buncha tovlanib,
O'zingga beryapsan zeb?
– Boqqaningda, bolajon,
Ko'zlaring quvnasin, deb.

– Shamol, qayga chopypasan,
Seni quvlarmi birov?

– Axir, qancha ishim bor,
Bo'lmas bormasam darrov.

– Bog'bon ota, siz buncha
Shod, xandon?

– Hosil bu yil mo'l-u ko'l,
Bolajon!

1. She'r qahramonlarini ayting.
2. Ular haqida nimalar bilib oldingiz?
3. Nima deb o'ylaysiz, yaproqlar qarsak chalishi mumkinmi?
4. *"Inson qo'li yuksak, uzun"* deganda nimani tushunasiz?
5. Ayting-chi, yoz faslida qanday mevalar pishadi?
6. Voqealar ketma-ketligini hosil qiling. Bolakay ularga qanday savollar bilan murojaat qildi?

Nega buncha jilmayib kulyapsan?

- She'rni rollarga bo'lib o'qing.
- She'r mazmunini ifodalab, jumlar tuzing.
- Harflarni o'z o'rniga qo'yib, maqolni o'qing.

Tg'o vosiha – drad divosa.

She'rni ifodali o'qing. She'r mazmunini ifodalovchi rasm chizing.

- She'rni o'qing va savollarga javob bering.

Tabiatni avaylaymiz

Olqor Damin

Qushchalarni qiynamaymiz,
Qanotlarini yulmaymiz.
O'tlarni payhon qilmaymiz,
Tabiatni avaylaymiz!
Teraverib lolalarni,
Ranjitmaymiz odamlarni.
Sindirmaymiz bodomlarni,
Tabiatni avaylaymiz!
Ming xil giyoh, jonivorlar
Tabiatni qilar dilbar.
Keling, birga deylik, do'stlar:
Tabiatni avaylaymiz!

She'r kimning nomidan aytilgan? Siz tabiatni qanday avaylaysiz?

- Rasmlar yil davomida o'rgangan qaysi asarga tegishli ekanini ayting.

1. Bu bo'limlardan nimalarni bilib oldingiz?
2. O'rgangan asarlaringizdan qaysi biri sizga ko'proq yoqdi?
3. Yil davomida yod olgan she'rlaringizdan ayting.
4. Qaysi asar qahramoni sizda katta taassurot qoldirdi?

- Maqol aytish musobaqasini o'tkazing.
- O'qituvchingiz bilan birga ta'til vaqtida o'qiydigan kitoblar ro'yxatini tuzing.

Ta'tilda bajaradigan ishlar rejasini tuzing.

Mundarija

X bo'lim. Bizning yordamchilar

1-dars.	Aqlli yordamchilar	5
2-dars.	Elektr manbalari	11
3-dars.	Transport turlari	15
4-dars.	Yo'l belgilari tilga kirganda	19
5-dars.	Ajoyib topilma	22

XI bo'lim. Do'stlar qancha ko'p bo'lsa, olam nurga to'ladi

1-dars.	Do'stlikda hikmat ko'p	27
2-dars.	Do'stlikning qudrati	29
3-dars.	Yovlashmoq – oson, yarashmoq – qiyin	31
4-dars.	Do'stlik – mustahkam rishta I	34
5-dars.	Do'stlik – mustahkam rishta II	38
6-dars.	Do'st har vaqtda qo'llaydi	41
7-dars.	Bo'lim yuzasidan takrorlash	44

XII bo'lim. Shirin-shakar so'zlasang, sehgardek bo'lasan!

1-dars.	Nutq sehri I	47
2-dars.	Nutq sehri II	50
3-dars.	Avval o'yla, keyin so'yla	54
4-dars.	Jumlangiz bo'lsin to'g'ri.....	57
5-dars.	Tilga bo'ling hurmatda.....	61

XIII bo'lim. Tabiatni asraymiz, unga ozor bermaymiz!

1-dars.	Suv – zaminning yuragi	65
2-dars.	Tabiatni asrash burchimizdir I	68
3-dars.	Tabiatni asrash burchimizdir II	71
4-dars.	Tabiat qo'ynida	74
5-dars.	O'tilganlarni mustahkamlash	76

Darslik holati haqida ma'lumot

Nº	O'quvchining F. I. Sh	O'quv yili	Darslik olingan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslik qaytarib berilgan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1						
2						
3						
4						
5						
6						

**Darslikni olish va o'quv yili oxirida uni qaytarishda
yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan
quyidagi mezonlarga muvofiq to'ldiriladi**

Yangi	Darslikning holati a'lo darajada
Yaxshi	Muqovasi butun, kitobning asosiy qismidan uzilmagan. Barcha sahifalar mavjud, butun, yirtilmagan, yelimi ko'chmagan
Qoniqarli	Muqovasi ezilgan, shikastlangan, kitobning asosiy qismidan qisman ajralgan va foydalanuvchi tomonidan tiklangan. Qayta tiklash ishlari qoniqarli. Yirtilgan sahifalar yopishtirilgan, ba'zi sahifalari yirtilgan
Qoniqarsiz	Muqovasiga chizilgan, kitobning asosiy qismidan to'liq yoki qisman yirtilib, uzilgan, qoniqarli tiklangan. Sahifalari yirtilgan, ba'zi sahifalari yo'q, bo'yalgan, ifloslangan, tiklash mumkin emas

U.B.Aydarova

O'qish savodxonligi

2-sinf

IV qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari
uchun darslik

“Novda Edutainment”

Toshkent – 2023

Muharrir

Badiiy muharrir

Musahhih

Rassomlar:

Kompyuterda sahifalovchi

M. Nishonboyeva

M. Zaimbetov

X. Serobov

Y. Salyaxova, L. Zatulovskaya

R. Gapparov

Nashriyot litsenziyasi AI №158. 07.07.2023-yilda original-maketdan
bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70×100/16. Kegli 14 n/shponli.

“Arial” garniturası. Ofset bosma usulida bosildi.

Mashinada yengil bo'rlangan (Machine Finished Coated) 80 g/m2 qog'oz.

Shartli b.t. 5. Hisob-nashriyot t. 1,52.

Adadi 626 913 nusxa. Buyurtma raqami 23-581.

“O'zbekiston” NMIUda chop etildi.

